



Satversmes tiesa

Ziņojums

04.02.2021.

---

**Satversmes tiesas priekšsēdētājas, profesores  
Dr. iur. Sanitas Osipovas ziņojums Satversmes tiesas svinīgajā sēdē**

---

### I. Ievads

Augsti godātais Valsts prezidenta kungs, augsti godātais Ministru prezidenta kungs, augsti godātais Augstākās tiesas priekšsēdētāja kungs, ļoti cienījamā Satversmes tiesas goda viešņa Viķes-Freibergas kundze, augsti godātie bijušie Latvijas Valsts prezidenti, augsti godātie bijušie Satversmes tiesas priekšsēdētāji, dāmas un kungji!

Viens no modernas tiesas pienākumiem ir veidot dialogu ar sabiedrību un pārējiem valsts varas atzariem. Dialogs ir neatņemama un jēgpilna demokrātiskas tiesiskas kultūras sastāvdaļa, un arī Jūsu dalība šajā svinīgajā sēdē ir ieguldījums mūsu valsts tiesiskajā kultūrā. Demokrātiskā tiesiskā valstī konstitucionālajiem orgāniem ir jāstrādā caurskatāmā veidā un regulāri jāatskaitās par savu darbu tautas priekšā, jo mēs strādājam tautas vārdā. Mēs strādājam tautai.

Tāpēc jau trešo reizi Satversmes tiesa atklāj savu jauno darba gadu ar svinīgo sēdi – šoreiz tiekamies attālināti. Mūsu tikšanās ir iespēja paraudzīties uz valsts aktuālajām tendencēm tieši no Satversmes tiesas skatupunkta – uz tendencēm, kuras iezīmē tiesā saņemtie pieteikumi, ierosinātās un iztiesātās lietas, parādot zināmas likumsakarības, proti, kādās jomās Latvijas cilvēki izjūt savu tiesību aizskārumus un cik lielā mērā viņi ir gatavi savas tiesības aizstāvēt tiesā. Līdz ar to šodien vēlos jūs informēt par Satversmes tiesas paveikto

tiesiskuma stiprināšanā Latvijā 2020. gadā. Tāpēc sniegšu ieskatu tiesas darbības rādītājos, kā arī tiesas nolēmumu svarīgākajās atziņās, kuras stiprina mūsu demokrātiju un tiesiskumu.

Kopš mūsu iepriekšējās tikšanās reizes ir mainījies Satversmes tiesas sastāvs. Pēc Inetas Ziemeles kundzes došanās pildīt Eiropas Savienības Tiesas tiesneša amata pienākumus esmu ievēlēta par Satversmes tiesas priekšsēdētāju, bet tiesnesis Aldis Laviņš ir ievēlēts par Satversmes tiesas priekšsēdētājas vietnieku. Kopš pērnā gada oktobra darbojamies nepilnā – sešu tiesnešu – sastāvā.

## II. Statistika

Satversmes tiesā 2020. gads noteikti ir bijis spraiga darba, straujas pielāgošanās, kā arī sevis pilnveidošanas gads.

Satversmes tiesas darba apjoms, salīdzinot ar 2019. gadu, ir palielinājies gan iesniegto pieteikumu un izskatīto lietu skaita, gan to sarežģītības ziņā. 2020. gads atspoguļo mūsu līdzcilvēku aktīvu rīcību savu tiesību aizsardzībai, kā arī ļauj vērtēt Latvijas tiesiskuma attīstības tendences.

Pagājušajā gadā par 30 procentiem ir palielinājies pieteikumu skaits, kurus izskatījušas Satversmes tiesas kolēģijas. Tomēr, tāpat kā iepriekšējos gados, daudzi Satversmes tiesai adresēti iesniegumi ir tikuši atzīti par tādiem, kas neatbilst Satversmes tiesas likuma prasībām, un tāpēc Satversmes tiesa tos nav vērtējusi pēc būtības. Līdz ar to jāsecina, ka vienlaikus ar iedzīvotāju augošo interesi vērsties Satversmes tiesā mums visiem kopā jāturpina skaidrot sabiedrībai Satversmes tiesas kompetence un jāpalīdz izprast, kā pareizi sagatavot kvalitatīvus pieteikumus.

Pagājušajā gadā mēs izskatījām par 50 procentiem vairāk lietu,<sup>1</sup> bet ierosinājām divtik vairāk lietu nekā 2019. gadā.<sup>2</sup> Raugoties uz to, kas pie mums vēršas, aptuveni viena trešdaļa lietu ierosināta pēc konstitucionālajām sūdzībām, bet otra trešdaļa – pēc tiesu pieteikumiem. Tālāk seko pašvaldību domju pieteikumi un tiesībsarga pieteikumi.

Visvairāk lietu tika ierosinātas, lai vērtētu normu atbilstību Satversmes 1. pantam (Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika), 105. pantam (tiesības uz īpašumu) un 101. pantam (tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā).

Par Satversmei atbilstošām atzītas 19 tiesību normas, bet par neatbilstošām – 20 tiesību normas.

Arvien aktīvāk sadarbojamies ar Eiropas Savienības Tiesu. Četrās lietās Satversmes tiesa ir apturējusi tiesvedību un vērsusies Eiropas Savienības Tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu.

### III. Būtība

Satversmes tiesas darbības kvantitatīvie rādītāji ir tikai viens no tās darba atspulgiem. Manis minētā statistika nav tikai sausi skaitļi. Aiz katras lietas ir konkrēts cilvēks un viņa iespējamais pamattiesību pārkāpums, kas izriet no valstī pieņemtiem vai nepieņemtiem tiesību aktiem. 2020. gads rāda, ka iedzīvotāji arvien aktīvāk vēršas Satversmes tiesā, tādējādi palielinot Satversmes tiesas lomu sabiedrībai būtisku konstitucionālo jautājumu risināšanā, kā arī veicinot tiesiskuma kopējo attīstību Latvijā. Mums ir svarīgi veicināt savstarpēju uzticēšanos.

Pagājušā gadā veiktajā SKDS pētījumā par sabiedrības uzticēšanos Satversmes tiesai 51 % respondentu atbildēja, ka Satversmes tiesai “pilnībā

---

<sup>1</sup> Satversmes tiesa pārskata posmā izskatīja 30 lietas, no kurām spriedumi tika pieņemti 26 lietās, bet tiesvedība tika izbeigta 4 lietās. Savukārt 2019. gadā tika izskatītas 20 lietas – 17 lietās tika pieņemti spriedumi, bet 3 lietās tika izbeigta tiesvedība.

<sup>2</sup> 2020. gadā tika ierosinātas 70 lietas, bet 2019. gadā – 32 lietas.

uzticas” vai “drīzāk uzticas”. Turklāt vērojama tendence – jo augstāks respondentu izglītības līmenis, jo augstāka uzticēšanās Satversmes tiesai. Tas ļauj secināt, ka uzticēšanās ir cieši saistīta ar izpratni un balstās zināšanās par Satversmes tiesu un tās lomu.

Tehnoloģiju laikmetā, kas caurvīts ar mērķtiecīgu dezinformāciju, kas tiek izplatīta ar mērķi ietekmēt sabiedrisko domu, tiesu varai ir proaktīvi jāuzrunā gan sabiedrība, gan pārējie valsts varas atzari. Mums ir svarīgi, lai sabiedrība redz, uzklausa un labāk izprot tiesu varu – ne tikai ar mūsu nolēmumu palīdzību, bet arī ar kvalitatīvu domu apmaiņu par būtiskiem valstiskiem jautājumiem, kas skar ikvienu no mums, demokrātiskas tiesiskas valsts vērtībām un principiem.

Pētījumā secināts, ka lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju nav pietiekami informēta par savām tiesībām, kas izriet no Satversmes. Pētījuma dati liecina, ka tikai 30 % respondentu Satversmes saturu “labi zina” vai “kopumā zina, bet ne sīkumos”. Savukārt liela daļa – 54 % respondentu – atzinuši, ka “ir dzirdējuši, bet neko tuvāk nezina”, bet 14 % respondentu teikuši, ka par Satversmi neko nav dzirdējuši. Tas nozīmē, ka Latvijā pilsoniskās sabiedrības potenciāls aizstāvēt savas tiesības, tādējādi izravējot netaisnības nezāles Latvijas tiesiskuma laukā, vēl nav līdz galam izmantots. Tāpēc Satversmes tiesa līdzās lietu izskatīšanai turpina īstenot vairākas nacionāla līmeņa aktivitātes ar mērķi pilnveidot iedzīvotāju zināšanas par Satversmē ietvertajām Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts pamatvērtībām, kā arī informēt par Satversmes tiesu kā vienu no līdzekļiem šo pamatvērtību aizsardzībai.

Satversmes tiesas darba ritmu būtiski ietekmēja pavasarī izsludinātā ārkārtējā situācija un noteiktie ierobežojumi Covid-19 izplatības mazināšanai. Gribu uzsvērt, ka Satversmes tiesa bija vienīgā konstitucionālā tiesa Eiropas Savienībā, kas pavasarī strauji pielāgojās situācijai, nepagarinot lietu

izskatīšanas procesuālos termiņus un nodrošinot iespēju attālināti izskatīt lietas arī publiskajā procesā. Visas publiskās sēdes notiek attālināti, nodrošinot ikvienam interesentam iespēju sekot līdzi tiesas procesa norisei, kā arī pēc tam vērot tiesas sēžu ierakstus tiesas *YouTube* kanālā. Pēc katra nolēmuma pasludināšanas, kas tiek pieņemts pēc tiesas sēdes ar lietas dalībnieku piedalīšanos, kā arī citos svarīgos jautājumos rīkojam preses konferences, lai informētu sabiedrību. Aktīva komunikācija tiek veidota arī sociālajā tīklā *Twitter*. Lai pilnvērtīgi un vispusīgi atspoguļotu pieņemtos nolēmumus, jau trešo gadu Satversmes tiesa sadarbībā ar LV portālu veido tiesnešu video komentārus par jaunākajiem tiesas nolēmumiem.

Satversmes tiesai ir svarīga komunikācija ar sabiedrību, it sevišķi dialoga veidošana ar plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem, skolu jaunatni, akadēmiķiem un radošo industriju pārstāvjiem.

Pandēmijas ierobežojumu laikā mēs organizējam vebināru 9.–12. klašu audzēkņiem “Skolēns – atbildīgs Latvijas pilsonis”. Tajā piedalījās klases no 66 skolām, aptverot visus Latvijas reģionus. Rīkojam arī skolēnu zīmējumu un domrakstu konkursu par tiesiskuma tēmām. Šis konkurss guva lielu atsaucību. Mēs saņēmām izcilus darbus un esam pateicīgi pedagogiem, kas mudināja savus skolēnus domāt valstiski.

Papildus tam tiesa sadarbībā ar Latvijas Nacionālo bibliotēku tiešsaistē īstenoja divus “Sarunas par Latviju” ciklus, kuros tika runāts par atbildību un brīvību, kā arī personību nozīmi valsts attīstībā.

Mēs ceram, ka šie dialoga piemēri iedvesmos arī citus Latvijas konstitucionālos orgānus, jo Satversme, tāpat kā mūsu valsts nākotne, ir visiem kopīga, un demokrātiska tiesiska sociāli atbildīga valsts ir mūsu vienojošais mērķis.

Tiecoties uz minēto mērķi, Satversmes tiesa arī 2020. gadā turpināja dialogu ar citiem valsts varas atzariem, lai likumdevējam un izpildvarai sniegtu

ieskatu par vispārējām tendencēm pamattiesību aizsardzībā Latvijā un kopīgi nodrošinātu iespējami augstāku pamattiesību ievērošanas standartu valstī. Pirmo reizi divpusēji tikāmies arī ar Augstākās tiesas tiesnešiem, lai savstarpēji dalītos ar pieredzi un uzklautu Augstākās tiesas tiesnešu viedokļus no dažādām juridiskās specializācijas jomām.

Pagājušais gads bija arī tiesiskuma stiprināšanas gads, jo stājās spēkā virkne grozījumu tiesību aktos, ar kuriem tiek stiprināta Satversmes tiesas neatkarība. Savukārt, lai kopīgā sarunā vienotos par nākamajiem soļiem Satversmes tiesas nolēmumu izpildes efektivitātes uzlabošanā, Satversmes tiesa organizēja Konstitucionālo ideju domnīcu, kurā attālināti piedalījās visu konstitucionālo orgānu pārstāvji, kuri savas kompetences ietvaros ir atbildīgi par tiesiskuma stiprināšanu Latvijā.

Jāatzīmē arī Valsts prezidenta Egila Levita sasauktā valsts konstitucionālo orgānu vadītāju kopsēde, kurā pirmo reizi tika pārrunātas valsts varas atzaru – likumdošanas, izpildu un tiesu varas – darbības pamatprincipi Covid-19 pandēmijas apstākļos. Šāda sadarbība apliecināja konstitucionālo orgānu pārstāvju spēju būt vienotiem un saskaņotiem, risinot visiem Latvijas iedzīvotājiem nozīmīgus jautājumus.

Vēlos uzsvērt arī to, ka pirms gada Saeimā pirmo reizi norisinājās Satversmes tiesas, Saeimas un Valsts prezidenta kancelejas kopīgi organizētā diskusija Saeimas deputātiem “Valsts padomes loma likumdošanā”. Tās mērķis bija rosināt viedokļu apmaiņu par ideju Latvijā izveidot neatkarīgu Valsts padomi, kas veicinātu likumdošanas procesa kvalitāti un sekmētu valsts ilgtspēju. Ceru, ka diskusija par likumdošanas kvalitātes uzlabošanu turpināsies, kad būsīm pārvarējuši pandēmiju.

Satversmes tiesa par spīti pandēmijai ir turpinājusi strādāt ne tikai, lai būtu redzamāka un saprotamāka Latvijā, bet arī lai veicinātu diskusiju Eiropas kopējā tiesiskajā telpā. Kā piemērs jāmin ciešā sadarbība ar Vācijas Federālo

konstitucionālo tiesu. Pērn abas tiesas pirmo reizi īstenoja divpusēju konstitucionālo tiesu vebināru, kurā vairāku stundu ilgā diskusijā vērtējām Eiropai svarīgākos konstitucionālos jautājumus.

Jau otro gadu pēc kārtas Satversmes tiesa organizēja tikšanos ar visām Latvijā akreditētajām diplomātiskajām pārstāvniecībām, lai informētu par Satversmes tiesas lomu un paveikto tiesiskuma stiprināšanā Latvijā 2020. gadā.

Satversmes tiesas uzkrātā pieredze ir kļuvusi noderīga arī Latvijas īstenotajā Austrumu partnerības programmā, apmācot Ukrainas Konstitucionālās tiesas juristus. Šogad virtuāli turpināsim Satversmes tiesas uzsākto trīspusējo dialogu ar Lietuvas Konstitucionālās tiesas un Igaunijas Augstākās tiesas tiesnešiem. Plānojam īstenot iepriekš pārcelto augsta līmeņa konferenci, ko organizēsime kopā ar Eiropas Savienības Tiesu. Tā būs pirmā reize, kad tiks veidots tiešs dialogs starp Eiropas Savienības Tiesu un Eiropas Savienības dalībvalstu konstitucionālajām tiesām. Šāda dialoga esībai ir būtiska ietekme Eiropas Savienības nākotnes procesos.

#### IV. Satversmes tiesas judikatūras aktualitātes

Satversmes tiesa jau 25-to gadu ar savu judikatūru veido arvien dziļāku un pilnīgāku izpratni par Satversmi – tiesisko ietvaru, kurā Latvijas sabiedrība pilnveido gan sevi, gan arī savu valsti. Satversmes tiesai ir piešķirtas pilnvaras, bet vienlaikus arī uzlikta atbildība par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti, skaidrību un mieru.<sup>3</sup>

---

<sup>3</sup> Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35.1. punktu.

Pagājušajā gadā pieņemtie Satversmes tiesas nolēmumi aptver visdažādākās tiesību jomas. Sevišķi varētu izcelt dažus no tiem, kuros padziļināti atklātas vairākas Satversmes pamatvērtības.

Spriedumā lietā par kriminālvajāšanai izdota Saeimas deputāta atstādināšanu<sup>4</sup> tiesa uzvēra, ka parlamentam tiesiskā valstī ir būtiska loma demokrātijas politiskajās debatēs. Parlamenta locekļi, pildot sava amata pienākumus, pārstāv vēlētājus, vērš uzmanību uz tiem aktuāliem jautājumiem un aizstāv viņu intereses. Tādējādi deputāta tiesību īstenošana veicina efektīvu demokrātijas funkcionēšanu – likumdevēja leģitimāciju un viedokļu plurālismu parlamenta sastāvā atbilstoši suverēna paustajai gribai. Brīvais pārstāvības mandāts paredz deputāta tiesību īstenošanu neatkarīgi ne vien no ārējas ietekmes, bet arī no citu parlamenta deputātu ietekmes.

Demokrātiskas tiesiskas valsts neatņemama sastāvdaļa ir arī parlamenta pienākums aizsargāt cilvēka cieņu, kas raksturo cilvēku kā augstāko demokrātiskas tiesiskas valsts vērtību. Spriedumos lietās par garantēto minimālo ienākumu<sup>5</sup>, kā arī par personas atzišanu par trūcīgu<sup>6</sup> un sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru<sup>7</sup> aplūkoti līdzīgi tiesību jautājumi, kas attiecas uz dažādu sociālā atbalsta pasākumu minimālā apmēra satversmību. Šie spriedumi atklāj un pilnveido sociāli atbildīgas valsts principa saturu, paplašina Satversmes tiesas judikatūru attiecībā uz cilvēka cieņu kā vienu no pamattiesībām. Tiesas spriedumos īpaša vērība pievērsta tam, ka valsts, pieņemot konkrētu tiesisko regulējumu, nav balstījusies uz pamatotu un argumentētu metodi tādu sociālā atbalsta pasākumu noteikšanā un piešķiršanā, kas ikvienai personai radītu iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi. Tāpat tiesa uzsvēra, ka valsts izveidotie sociālā atbalsta pasākumi

---

<sup>4</sup> Lieta Nr. 2019-08-01.

<sup>5</sup> Lieta Nr. 2019-24-03.

<sup>6</sup> Lieta Nr. 2019-25-03.

<sup>7</sup> Lieta Nr. 2019-27-03.

attiecībā uz šā minimuma nodrošināšanu skar sabiedrībā vismazāk aizsargāto personu būtiskas pamattiesības. Turklāt tiesa atzina, ka konceptuāli ar šo jomu saistīti tiesību jautājumi būtu jāizlemj likumdevējam pašam.

Savukārt spriedumā lietā par personu ar invaliditāti sociālo apdrošināšanu<sup>8</sup> tiesa norādīja, ka valstij pašai noteiktos gadījumos ir pienākums veikt (vai arī noteikt, ka citas personas veic) saprātīgus pielāgojumus, lai nodrošinātu personām ar invaliditāti iespējas īstenot tiesības vienlīdzīgi ar pārējām sabiedrības grupām. Diskriminācijas aizlieguma principa kontekstā plašāk tika arī analizēti īpašie pasākumi, kas īstenojami, lai mazinātu diskrimināciju veicinošos apstākļus. Tiesa akcentēja, ka šādiem īpašajiem pasākumiem ir jābūt efektīviem un vēršiem uz iekļaujošas vienlīdzības panākšanu, piemēram, attiecībā uz taisnīgu līdzekļu pārdali un personu ar invaliditāti līdzdalību sabiedriskajos procesos, lai nodrošinātu šo personu pilnīgu iekļaušanu sabiedrībā.

Vairāki spriedumi – lietās par kompensāciju dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā<sup>9</sup>, kā arī lietā par patērētāja kredīta kopējām izmaksām<sup>10</sup>, – saistīti ar dažādiem patērētāju tiesību aizsardzības aspektiem. Lietā par patērētāja kredīta kopējām izmaksām tiesa atzina, ka valstij ir tiesības aizsargāt patērētāju no augstiem maksājumiem par kredītu. Šāds patērētāju tiesību aizsardzības regulējums sekmē mājsaimniecību stabilitāti, labklājību un finansiālo ilgtspēju, un tas veicina visas sabiedrības labklājību. Savukārt spriedumos lietās par kompensāciju dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā tika secināts, ka valstij ir tiesības pieņemt regulējumu, kas vērsts uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu novēršanu, tomēr šādam regulējumam ir jābūt samērīgam un jānodrošina

---

<sup>8</sup> Lieta Nr. 2019-36-01.

<sup>9</sup> Lieta Nr. 2019-10-0103 un lieta Nr. 2019-37-0103.

<sup>10</sup> Lieta Nr. 2019-05-01.

soda individualizācijas principa ievērošana, proti, soda apmēram katrā konkrētā gadījumā ir jābūt samērotam ar personas izdarīto nodarījumu.

Lietā par augstākās izglītības apguves valodu<sup>11</sup> tiesa turpināja attīstīt savu judikatūru valsts valodas lietošanas jomā un atzina, ka valstij ir pienākums izveidot tādu augstākās izglītības sistēmu, kas nodrošina izglītības iestāžu darbību visas sabiedrības interesēs. Vienlaikus no Satversmē noteiktajām tiesībām uz izglītību un zinātnisko brīvību<sup>12</sup> neizriet personu tiesības prasīt akreditēt studiju programmas sev vēlamā svešvalodā un iegūt valsts atzītu augstākās izglītības diplomu par sekmīgu šādu studiju programmu apguvi. Līdzīgi arī lietā par pirmsskolas izglītības apguves valodu<sup>13</sup> tika secināts, ka Satversmē noteiktajās tiesībās uz izglītību<sup>14</sup> neietilpst personas tiesības uz izglītību sev vēlamā valodā. Savukārt likumdevējs, regulējot valodu lietojumu pirmsskolas izglītības iestādēs, ir nodrošinājis mazākumtautībai piederošiem izglītojamajiem tiesības uz savas identitātes un kultūras saglabāšanu un attīstīšanu tādā veidā, kas ņem vērā mazākumtautību raksturojošos apstākļus Latvijas vēsturiskajā kontekstā.

Lietā par valsts amatpersonas jēdziena skaidrību Krimināllikumā<sup>15</sup> tiesa turpināja pilnveidot savu judikatūru par krimināltiesību normu skaidrību. Tiesa atzina, ka valsts amatpersonas savā profesionālajā darbībā ir radušas rīkoties ar īpašu uzmanību, tāpēc pamatoti var gaidīt, ka tās sevišķi rūpīgi izvērtēs ar šādu darbību saistītos riskus un attiecīgi spēs prognozēt ar savu profesionālo darbību saistītos krimināltiesiskos riskus labāk nekā citas personas.

Būtisku pienesumu izpratnei par Satversmes 66. pantā ietverto valsts budžeta veidošanu tiesa sniedza lietā par izglītības budžetu<sup>16</sup>. Tiesa secināja,

---

<sup>11</sup> Lieta Nr.2019-12-01.

<sup>12</sup> Satversmes 112. un 113. pants.

<sup>13</sup> Lieta Nr. 2019-20-03.

<sup>14</sup> Satversmes 112. panta pirmais teikums.

<sup>15</sup> Lieta Nr. 2019-22-01.

<sup>16</sup> Lieta Nr. 2019-29-01.

ka minētais pants pieprasa, lai valsts budžetā būtu pilnīgi atspoguļoti sagaidāmie valsts ieņēmumi un ieplānotie izdevumi un lai Ministru kabinets ik gadus sastādītu vienotu un pārskatāmu valsts budžeta likumu un Saeima ik gadus par to lemtu. Turklāt valsts budžeta sastādīšanā Ministru kabinetam jāievēro saimnieciskums. Savukārt ar noteiktu būtisku izdevumu daļas pastāvīgu ilgtermiņa “iezīmēšanu” dažādos likumos, kas pārsniedz viena saimnieciskā gada ietvarus, Saeima pārņem budžeta sastādīšanas kompetenci sev, būtiski sašaurinot to Ministru kabinetam. Tā faktiski pārnes budžeta sastādīšanu no izpildvaras uz likumdevējvaru, kas ir pretēji varas dalīšanas principam un Satversmes 66. panta pirmajā teikumā minētajām Saeimas tiesībām lemt par valsts budžetu.

Visbeidzot lietā par atvaļinājumu bērna mātes partnerei<sup>17</sup> Satversmes tiesa secināja, ka ģimene ir sociāla institūcija, kas balstās uz sociālajā realitātē konstatējamām ciešām personiskām saitēm, kuru pamatā ir sapratne un cieņa. Starp bērnu un personu, kas šo bērnu aprūpējusi, var pastāvēt faktiskas ģimenes attiecības, pat nepastāvot bioloģiskai saiknei vai juridiski atzītām bērna un vecāka attiecībām. Ciešu personisku saišu pastāvēšana starp personām izriet no to noslēgtās laulības vai radniecības fakta, tomēr sociālajā realitātē ciešas personiskas saites rodas arī citos veidos.

Satversmes tiesa 2020. gadā arī saņēma vairākus pieteikumus, kas saistīti ar pasākumiem Covid-19 izplatības ierobežošanai, un tā pieņēma vienu spriedumu – lietā par azartspēļu organizēšanas aizliegumu ārkārtējās situācijas laikā<sup>18</sup>. Tiesa citstarp norādīja, ka sabiedrības labklājība ir vērtējama gan no finansiālās, gan vispārcilvēciskās perspektīvas.<sup>19</sup>

---

<sup>17</sup> Lieta Nr. 2019-33-01.

<sup>18</sup> Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2020-26-0106.

<sup>19</sup> Sprieduma 17. punkts.

## V. Sociālās atstumtības mazināšana un iekļaujoša sabiedrība

Pagājušajā gadā mēs īpaši izcēlām cilvēka cieņu, kā arī labas likumdošanas principa iedzīvināšanu. Šogad vēlos uzsvērt nepieciešamību mazināt sociālo atstumtību un veidot iekļaujošu sabiedrību. Tas ir priekšnoteikums tam, lai Latvijā veidotos tāda sabiedrība, kurā ikviens no mums justos labi. Šo nepieciešamību aktualizēja jau Valsts prezidents Egils Levits, runājot par to, ka ikviens sabiedrības loceklis ir vienvērtīgs.

Virkni 2020. gadā pieņemto spriedumu raksturo viena kopsaucēja – sociālās atstumtības – dažādas šķautnes, jo vairākas Satversmes tiesā izskatītās lietas ir bijušas saistītas ar dažādiem sociālās atstumtības aspektiem. Sociālā atstumtība ir saistīta ar integrācijas trūkumu – personas vai personu grupas nav spējīgas piedalīties sabiedrības ekonomiskajos, sociālajos, politiskajos un kultūras procesos tādā mērā, kāds tiek uzskatīts par pieņemamu attiecīgajā sabiedrībā.<sup>20</sup> Pastāv dažāda rakstura šķēršļi, kas personām vai personu grupām neļauj pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā. Viens no galvenajiem šādu šķēršļu veidiem ir diskriminācija dažādu iemeslu – vecuma, dzimuma, invaliditātes, rases, etniskās izcelsmes, ekonomiskā vai migrācijas statusa – dēļ.<sup>21</sup> Otrajā šķēršļu grupā var ierindot tādas grūtības, kas nav tieši saistītas ar diskrimināciju, piemēram, nabadzību, bezdarbu, dažādas atkarības, sodāmību, zemu izglītības līmeni un citus apstākļus. Sociālā atstumtība ir viens no būtiskākajiem šķēršļiem tam, lai sasniegtu ANO 2030. gada ilgtspējīgas attīstības plāna galveno solījumu: nodrošināt, lai neviens netiktu atstāts novārtā.<sup>22</sup>

---

<sup>20</sup> Dobelniece S. Sociālā atstumtība. Nacionālā enciklopēdija, 2020. gada 21. septembris. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/2650>; Leaving no one behind: the imperative of inclusive development. Report on the World Social Situation 2016. New York: United Nations, 2016, p. 18. Available: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf>

<sup>21</sup> Leaving no one behind: the imperative of inclusive development. Report on the World Social Situation 2016. New York: United Nations, 2016, p. 1. Available: <https://www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf>

<sup>22</sup> “[W]e pledge that no one will be left behind”: UN General Assembly, *Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development*, 21 October 2015, A/RES/70/1.

Īpaši spilgti sociālās atstumtības fenomenu ir izgaismojusi Covid-19 pandēmija. Laikā, kad pēkšņi un strauji sarūk daudzu personu ienākumi, īpašu nozīmi iegūst valsts izveidotā sociālā atbalsta sistēma. Tāpat daudzi pakalpojumi, izglītība, kā arī vienkārši iespēja sazināties ar ģimeni un draugiem pēkšņi ir kļuvusi pieejama tikai tiešsaistē un tādējādi tiek praktiski liegta būtiskai sabiedrības daļai, kurai nav pieejas piemērotām tehnoloģijām vai trūkst prasmes šādu tehnoloģiju izmantošanai. Mēs zinām, ka Latvijā joprojām ir ģimenes, kurām arī elektrība ir luksuss.

Sociālās atstumtības mazināšana veicina ne tikai atsevišķās personas, bet arī visas sabiedrības labklājību, jo sekmē ikviena cilvēka ieguldījumu sabiedrības dzīvē. Tikai tad, ja tiek nodrošināts, ka ikviena cilvēka cieņa ir vienlīdzvērtīga ikviena cita cilvēka cieņai, var izveidot vienotu un saliedētu sabiedrību.

Satversmes tiesa pērn ir taisījusi vairākus spriedumus, kuriem vajadzētu mazināt sociālo atstumtību. To vidū ir šādi spriedumi:

- 1) spriedums lietā par pirmsskolas izglītības valodu<sup>23</sup>, kurā tika uzsvērts, ka tiek veikti pozitīvi pasākumi, lai pārliecinātos, ka mazākumtautībām piederoši bērni ar īpašām vajadzībām pēc iespējas labāk iekļaujas Latvijas izglītības sistēmā un līdz ar to sabiedrībā, apgūstot latviešu valodu savu iespēju robežās;
- 2) spriedums lietā par atvaļinājumu bērna mātes partnerei,<sup>24</sup> kurā tika atzīts, ka atbilstoši cilvēka cieņas principam valstij vienādā mērā jārespektē arī tie sabiedrības locekļi, kuri pēc savas dabas veido personiskas attiecības ar sava dzimuma pārstāvjiem;

---

<sup>23</sup> Lieta Nr. 2019-20-03.

<sup>24</sup> Lieta Nr. 2019-33-01.

- 3) spriedums lietā par pabalstiem priekšlaikus dzimušu bērnu vecākiem,<sup>25</sup> kurā tiesa atkārtoti norādīja uz valsts pienākumu nodrošināt sociālo aizsardzību ģimenēm ar bērniem;
- 4) spriedums lietā par sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru,<sup>26</sup> kurā tiesa uzsvēra, ka personas ar invaliditāti ir īpaši aizsargājama personu grupa un valstij citstarp ir jāīsteno arī īpaši pasākumi, lai nodrošinātu šīm personām vienlīdzīgas iespējas un likumiskās brīvības;
- 5) spriedumi lietās par garantēto minimālo ienākumu<sup>27</sup> un personas atzišanu par trūcīgu,<sup>28</sup> kuros norādīts uz valsts pienākumu nodrošināt, ka ikviena trūcīga persona var dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai;
- 6) spriedums lietā par īslaicīgu cietuma atstāšanu tuva radnieka bērū gadījumā,<sup>29</sup> kurā īpaša uzmanība vērsta uz pasākumiem, kas veicami, lai nodrošinātu ieslodzīto personu resocializāciju un pēc iespējas veicinātu to atkalieklaušanos sabiedrībā pēc soda izciešanas.

Demokrātiska tiesiska valsts ir veidota, lai aizsargātu cilvēku cieņu. Tāpēc, ja daļai sabiedrības nav nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas un pieeja cilvēka cienīgai dzīvei, tiek grauti paši valsts pamati. Tikai iekļaujošā sabiedrībā ir iespējams aizsargāt visu cilvēku cieņu. Ikviens cilvēks ir vērtība, un tieši tāpēc ir izveidota valsts kā struktūra, kuras mērķis ir nodrošināt cilvēka tiesību un brīvību aizsardzību. Nevis katrs par sevi, bet valsts par ikvienu. Jā – tiesiska valsts ir sarežģīts un dārgs veidojums, jo jāveido dažādas struktūras, kas iesaistās cilvēka tiesību aizsardzībā un nodrošināšanā. Taču, lai arī cik dārgs tas būtu, mūsu mazskaitlīgajā tautā, kur gandrīz visi viens otru pazīst, mēs

---

<sup>25</sup> Lieta Nr. 2020-13-01.

<sup>26</sup> Lieta Nr. 2019-27-03.

<sup>27</sup> Lieta Nr. 2019-24-03.

<sup>28</sup> Lieta Nr. 2019-25-03.

<sup>29</sup> Lieta Nr. 2019-32-01.

nevaram atļauties zaudēt cilvēkus, tos diskriminējot, atstumjot, izliekoties, ka viņu nav un viņu problēmas nav valstiski svarīgas. Jo dzīve ir katram tikai viena – vienalga, vai tas ir seniors vai persona ar īpašām vajadzībām, ieslodzītais vai persona ar sodāmību, vai citai sociālās atstumtības riskam pakļautai grupai piederīgais. Ikviens var nokļūt mazākumā un tikt stigmatizēts. Tas nav tikai sociālās atstumtības jautājums. Galvenais mērķis ir tāds, lai attiecīgajā brīdī, kad kāda cilvēka cieņa ir apdraudēta, valsts spētu reaģēt un nodrošināt tādus apstākļus, kas šo cieņu ļauj atgūt un saglabāt.

## VI. Nobeigums

Satversmes tiesai nav piešķirtas pilnvaras pēc savas iniciatīvas izvēlēties tādus sabiedrībā nozīmīgus jautājumus, kuri būtu risināmi konkrētā valsts attīstības stadijā. Vienlaikus Satversmes tiesa zināmā mērā darbojas kā sabiedrības barometrs – tās nolēumos aktualizētie problēmjaudājumi norāda uz virzieniem, kuros ne tikai valsts pārvaldes iestādēm, bet arī sabiedrībai kopumā ir jāpieliek īpašas pūles, lai tuvinātu Latviju demokrātiskas tiesiskas valsts ideālam. 2020. gadā ļoti skaidri ir iezīmējies, ka vēl nepieciešamas papildu pūles, lai Latvijas sabiedrība kļūtu par patiesi iekļaujošu sabiedrību, kurā ikvienai personai būtu pilnvērtīgas iespējas sniegt savu ieguldījumu valsts attīstībā.

Mūsu valsts Satversmei nākamgad būs 100 gadu. Tas būs zīmīgs atskaites punkts, kurā atskatīties uz paveikto, raudzīties nākotnē un izvirzīt jaunus mērķus, lai stiprinātu Latviju kā demokrātisku tiesisku valsti. Pamattiesību īstenošana ir iespējama vienīgi šādā valstī.

Vienlaikus jāapzinās, ka demokrātiska tiesiska valsts ir ne tikai mērķis, bet arī process, kurā jāpiedalās mums visiem. Tikai ar kopīgiem spēkiem – visiem valsts varas atzariem un pilsoniskajai sabiedrībai aktīvi līdzdarbojoties – mēs spēsim izvirzīt un sasniegt arvien augstāku tiesiskuma latiņu. Līdz ar

to esam patiesi gandarīti, ka šajā svinīgajā tiesas sēdē piedalās mūsu bijusī Valsts prezidente Vaira Vīķes-Freibergas kundze. Ļoti cienījamā Vairas Vīķes-Freibergas kundze ir sniegusi neatsveramu ieguldījumu Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts attīstībā un turpina to darīt. Tāpēc es aicinu Vairu Vīķi-Freibergas kundzi sniegt savu priekšlasījumu šajā svinīgajā tiesas sēdē. Paldies jums!